

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО
РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ**

У статті розкрито основні положення дослідження з визначення ефективності експериментальної моделі професійного розвитку майбутнього вчителя в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу. Під час констатуючого етапу дослідної роботи встановлено, що рівень професійного розвитку майбутніх учителів є досить низьким. У результаті наукового пошуку виявлено оптимальне поєднання і послідовність педагогічного впливу інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки на суб'єктів навчання педагогічного ВНЗ. Узагальнюючий етап дослідної роботи спрямований на уточнення, конкретизацію та доопрацювання основних положень експериментальної моделі. Зрізи формуючого етапу дослідної роботи та застосування методів математичної статистики дозволили зробити висновок, що авторська модель професійного розвитку майбутнього учителя в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ сприяє позитивним стійким змінам у пізнавальному, поведінковому, емоційному та мотиваційному ставленні до професійно-педагогічної підготовки.

Ключові слова: *модель професійного розвитку майбутнього вчителя; етапи та результати педагогічного експерименту.*

H. Makarova

**FUTURE TEACHER'S PROFESSIONAL DEVELOPMENT
EXPERIMENTAL INVESTIGATION IN THE INFORMATION AND**

EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES' SCIENTIFIC LIBRARIES

The article describes the main investigation positions to determine the effectiveness of future teachers' professional development experimental model in terms of pedagogical universities' scientific libraries information-educational environment. During the ascertaining stage of research was found that future teachers' professional development level is quite low. As a result of scientific research revealed an optimal combination and sequence of scientific libraries' information-educational environment pedagogical impact for pedagogical university educational subjects. Synthesis stage of research, aimed at clarifying the specification and refinement of the experimental model main positions. Sections of forming research stages and mathematical statistics application led to the conclusion that the author's model of future teachers' professional development in terms of pedagogical universities' scientific libraries information-educational environment promote positive changes in cognitive, behavioral, emotional and motivational attitude to vocational teacher training.

Keywords: *model of future teachers' professional development; stages and results of pedagogical experiment.*

Актуальність. Проблема підвищення ефективності професійного розвитку майбутніх вчителів в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ не є новою для сучасної педагогічної науки, проте, аналіз науково-педагогічної літератури показав, що лише окремі питання з означеної проблеми були предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на предмет нашого дослідження особливу увагу викликають такі наукові праці: з виховання майбутніх вчителів (І. Бех, О. Коберник), з формування інформаційно-

освітнього простору ВНЗ (Р. Гуревич, Т. Новальська, Л. Панченко Є. Прокоф'єв, П. Рогова, О. Таланчук, Г. Шемаєв); з питань діяльності бібліотек в освітньому просторі навчальних закладів (І. Давидова, О. Матвійчук, К. Приходченко, І. Романченко, І. Скоморовська І. Чайка та ін.).

Достатньо багато науково-педагогічних робіт стосується професійного розвитку майбутнього учителя. При цьому дослідники вивчали окремі напрями навчання, виховання або розвитку майбутніх вчителів, проте, окремо не виділялися питання професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ у процесі освітньої та самоосвітньої діяльності в межах наукової бібліотеки.

Мета даної статті полягає в реалізації експериментального дослідження, запропонованої методики професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ засобами впливу наукової бібліотеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті дослідження впливу інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ на професійний розвиток користувачів нами встановлено, що основною можливістю наукової бібліотеки в плані професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ є впровадження нового підходу у використанні потенціалу інформаційно-освітнього середовища бібліотек ВНЗ.

Дослідження показало, що це завдання можна вирішити за допомогою таких видів діяльності наукової бібліотеки: обов'язкове вивчення усіма студентами пропедевтичного курсу "Основи інформаційної культури студента"; взаємодії бібліотеки та всіх навчально-виховних підрозділів ВНЗ з питань профільного формування фонду з урахуванням книгозабезпеченості; співробітництво працівників бібліотеки з факультетами і кафедрами з проведення цілеспрямованих заходів; оновлення і переосмислення методів надання інформаційних послуг, урахування читацьких побажань користувачів; методично обґрунтоване використання Інтернет-сайту наукової бібліотеки; систематична діяльність у забезпеченні самостійної роботи студентів; проведення культурно-просвітницької діяльності зі студентами; цілеспрямоване

використання методів педагогіки співробітництва.

Найбільш ефективним педагогічним простором і засобом професійного розвитку майбутнього педагога є навчально-пізнавальна і трудова діяльність, оскільки вона містить в собі сприятливі умови для діагностики її результатів, її оцінки та самооцінки суб'єктами педагогічного процесу. Дана експериментальна робота була проведена нами згідно методології педагогічного дослідження, основні положення якого відображені в роботах С. Гончаренка [2], В. Загвязинського [4], В. Краєвського [5], В. Сидоренка і Г. Терещука [9], Д. Новікова [8].

Першим етапом експерименту виступало пошукове дослідження, яке полягало у виявленні реального стану професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ за допомогою анкет, опитувальників, бесід і спостереження та встановленні потенційних можливостей наукової бібліотеки щодо підвищення ефективності й результативності професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

На 2-му етапі ми досліджували стан професійного розвитку студентів 1-2-х курсів у тих ВНЗ, де планувалось проведення формуючого експерименту. 3-м етапом був формуючий експеримент, у ході якого перевірялись власні напрацювання щодо змін в роботі бібліотеки педагогічного ВНЗ. За наслідками даного етапу були зроблені висновки та розроблені поради щодо створення необхідного інформаційно-освітнього середовища.

В ході констатуючого етапу дослідної роботи було виявлено, що рівень професійного розвитку майбутніх учителів є набагато нижчим необхідного, у результаті чого, на підставі аналітично-пошукового етапу, було зроблено висновок про можливість підвищення даного рівня шляхом реалізації запропонованої моделі професійного розвитку майбутнього вчителя засобами педагогічного впливу інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ. У ході цього етапу в результаті комплексного застосування системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів і на підставі основних

положень нашого дослідження була розроблена й реалізована програма дослідної роботи з професійного розвитку майбутнього вчителя в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки, виявлено оптимальне поєднання і послідовність педагогічного впливу на суб'єктів навчання педагогічного ВНЗ.

Узагальнюючий етап дослідної роботи був спрямований на уточнення і конкретизацію основних положень експериментальної моделі, доопрацювання та оформлення програм і планів професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, розробку методичних рекомендацій з проблеми дослідження, складання навчально-практичного посібника для студентів.

З метою перевірки положень розробленої моделі поряд з поточною діагностикою за підсумками кожного з трьох етапів проводилася діагностика, яка дозволяє судити про ефективність дослідної роботи в рамках цих етапів. За підсумками всієї дослідної роботи було проведено контрольний зріз, на підставі якого можна було зробити висновки про наявність чи відсутність змін у рівні професійного розвитку майбутнього учителя.

У відповідності з метою формуючого експерименту були виділені чотири експериментальні групи для перевірки впливу авторської методики професійного розвитку майбутніх учителів. У першу експериментальну групу ми включили гуманітарні спеціальності (майбутніх вчителів історії, соціальних педагогів, практичних психологів, правознавства). У другій експериментальній групі об'єднали студентів, в яких переважає природничий напрям (майбутніх вчителів фізики, математики, хімії, біології, географії). У третій експериментальній групі були студенти інформаційно-технологічного напрямку (майбутні вчителі інформатики, технологій та інших спеціальностей, що мають спеціалізацію "Інформатика"). Четверта експериментальна група включала студентів філологічного профілю та інших спеціальностей із майбутньою спеціалізацією "Мова та література".

Такий поділ був зроблений з теоретичного осмислення і результатів

попередніх етапів дослідження. Кожна спеціальність має свою специфіку мислення, уявлень, інтересу до роботи в науковій бібліотеці. Так, майбутні філологи та історики відрізняються більш частим відвідуванням читальних залів, роботою із словниками і енциклопедіями. Майбутні вчителі мов і літератури мають найбільший запас лексичних одиниць, що допомагає їм більш точно формулювати свій запит.

Майбутні вчителі технологій та інформатики виділяються вищим рівнем роботи з інформаційними технологіями, комп'ютерними програмами, сайтами наукових бібліотек. У них явно переважає бажання і є необхідні навички та вміння пошукової роботи в мережі Інтернет. Студенти природничого напрямку мають більш формалізовану мову пошуку інформації.

Результати формуючого етапу дослідної роботи зафіксовані в чотирьох діагностичних зрізах для виявлення динаміки розвитку професійно значущих якостей після завершення дослідної роботи. Обробка емпіричної частини дослідження велася методами непараметричної статистики за допомогою комп'ютерної статистичної програми Statistica 6.0, комп'ютерної статистичної програми "Педагогическая статистика"¹, та електронного табличного процесора MS Excel 2010.

Для визначення рівнів професійно-педагогічного розвитку студентів нами було використані такі критерії: професійна спрямованість; професійні знання та вміння; професійні якості, які під час проведення дослідження розкривались нами через відповідні показники.

Професійна спрямованість перевірялася за такими показниками: мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації, сила мотивації, потреба саморозвитку, самооцінка досягнень, задоволеність своїми досягненнями. Засобом діагностики виступали стандартизовані тести.

Професійні знання оцінювалися за показниками повноти і міцності. Професійні вміння оцінювалися за показником коефіцієнта сформованості

¹ Програмний продукт можна скачати за адресою <http://www.mtas.ru/uploads/stat.zip>.

вміння через вирішення педагогічних ситуацій і задач. Професійні якості оцінювалися за показниками усвідомленості і самостійності майбутніх учителів (тестування, анкетування). Це дало можливість розмежувати майбутніх вчителів на три групи з низьким, середнім та високим рівнем професійного розвитку.

Низький рівень, критерієм якого є копіювально-відтворювальна діяльність;

Середній рівень – критерій – продуктивно-інтерпретуюча діяльність;

Високий рівень – критерій – конструктивно-творча діяльність.

Більш детально показники, рівні та критерії розглянуті нами в статті [7].

Групи студентів, що беруть участь у дослідній роботі, за результатами констатуючого етапу і нульового зрізу мали практично однакові початкові параметри (рис.1).

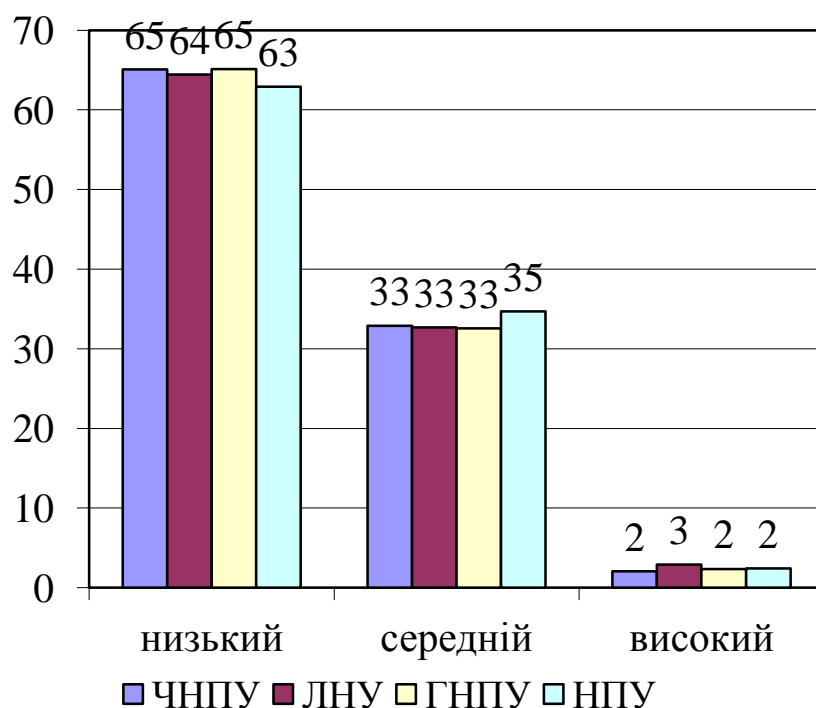

Рис.1. Результати констатуючого етапу експерименту

(ЧНПУ – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, ЛНУ – Луганський національний університет імені Т.Г. Шевченка, ГНПУ – Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка, НПУ – Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова)

В ході узагальнюючого етапу дослідної роботи відстежувалась динаміка

ознак за статистичними даними, яка відбивала просування студентів у процесі професійного розвитку майбутнього вчителя. Застосовувані методи дослідження дозволили виявити динаміку просування студентів за рівнями професійного розвитку. Тривалість дослідної роботи дозволяє виявити результати авторської педагогічної технології професійного розвитку у структурі навчального процесу, а отримані дані, представлені графічно, демонструють зміни рівня професійного розвитку майбутнього вчителя (рис.2).

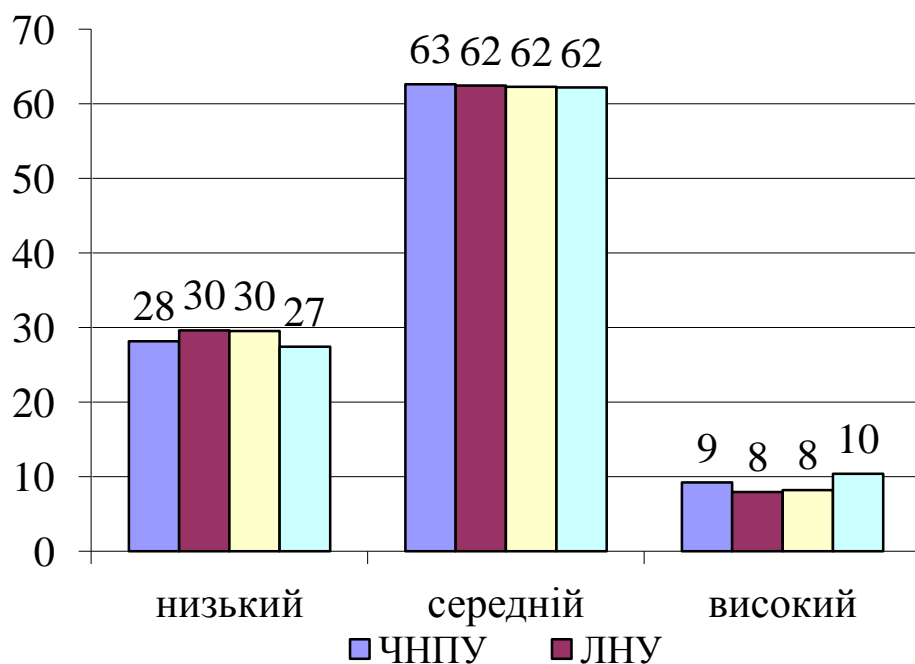

Рис.2. Результати формуючого етапу експерименту

(ЧНПУ – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, ЛНУ – Луганський національний університет імені Т.Г. Шевченка, ГНПУ – Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка, НПУ – Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова)

Числові дані свідчать про позитивні зміни рівня професійного розвитку учасників експериментальних груп. Вже на першому зрізі були зафіксовані позитивні результати проведеної роботи: у всіх дослідних групах відзначено зменшення кількості студентів, які мають низький рівень професійного розвитку; виявлена позитивна динаміка числа студентів, які мають середній і вище середнього рівні професійного розвитку.

Комплексний розгляд отриманих даних у дослідних групах показує, що контингент студентів, які мають рівень професійного розвитку вище середнього,

з одного боку, поповнився за рахунок переходу в даний розряд студентів, що раніше перебували на середньому рівні, з іншого боку, частина студентів з низького рівня перемістилася на середній. На початку дослідної роботи в ЕГ 1 збільшилося число студентів, що знаходяться на середньому рівні, до 37%. Кількість студентів, які знаходяться на низькому рівні стало менше на 5 %, що викликало зниження процентного відношення даного рівня і зростання середнього і вище середнього рівнів (на 43%, та 21%, відповідно). В ЕГ 3 намітилась тенденція у зміні рівня розвитку, а саме спад на низькому рівні (38 %) призвів до зростання середнього та високого рівнів (38 %, 22 % відповідно). У ЕГ 4 простежується аналогічна динаміка, тобто незначне зниження низького рівня, значення середнього і високого рівнів також зросли. Тенденції зміни процентного відношення студентів, що перебувають на низькому, середньому і високому рівнях, приводить нас до висновку про доцільність вибору діяльнісного підходу, який виявляється в наявності позитивних змін рівня професійного розвитку майбутнього вчителя. При цьому відзначимо, що, як і очікувалося, підвищення рівня професійного розвитку на початковій стадії формуючого етапу дослідної роботи спостерігалось в основному за рахунок підвищення рівня спрямованості особистості і, як наслідок, дієвості особистості, в той час як рівні свідомості, вмінь і навичок студентів за цей невеликий проміжок часу практично не змінився. Цей факт можна пояснити специфікою реалізації першого блоку авторської педагогічної технології професійного розвитку на адаптаційному етапі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Спираючись на теорію діяльності, можна констатувати, що розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя як свідомої діяльності є активним, цілеспрямованим процесом зміни структури особистості майбутнього вчителя. Сам факт участі студента в даній діяльності, організованої на основі розробленої авторської педагогічної технології, є істотним у розвитку професійно значущих якостей майбутнього вчителя, що підтверджує положення

нашої моделі та припускає розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя на основі авторської педагогічної технології.

Як показує аналіз результатів першого зрізу формуючого етапу дослідної роботи, студенти дослідних груп при виконанні завдань і вправ демонструють більш високий рівень і якість засвоєння матеріалу, ніж на нульовому зрізі.

Таким чином, за рахунок позитивних змін у вищеназваних показниках критеріїв спрямованості та вмілості спостерігається позитивна динаміка рівня професійного розвитку майбутнього вчителя. Це вказує на те, що використовувана структура діяльності – підготовча, основна і заключна стадії, відповідні мотиваційно-ціннісному, організаційно-діяльнісному і рефлексивно-оцінному компоненту – є ефективною в організації професійного розвитку і може бути використана в подальшій організації навчальних занять у ході дослідної роботи.

В експериментальних групах відбувається зростання кількості студентів, здатних самостійно аналізувати і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у професійній діяльності, що впливає на розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя. Поява студентів на високому рівні за рахунок зниження процентного відношення студентів на низькому, середньому рівнях вказує на той факт, що з'являється більше студентів, здатних самостійно освоювати і з більшою ефективністю виконувати дану діяльність. Це підтверджується і даними, що свідчать про зростання рівня критерію свідомості, коли виконувана майбутнім вчителем навчально-професійна діяльність носить характер усвідомленості та цілеспрямованості на розвиток професійно значущих якостей особистості. Після вивчення студентами дисциплін психолого-педагогічного циклу більшість з них досягло необхідного і достатнього рівнів, що дозволяє самостійно розробляти і освоювати алгоритми професійної діяльності. Це доводить необхідність і ефективність реалізації на практиці моделі – в розвитку професійно значущих якостей майбутнього учителя.

Таким чином, зрізи формуючого етапу дослідної роботи дозволили

зробити висновок про те, що авторська модель професійного розвитку майбутнього учителя в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ, сконструйована на основі системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів і реалізована на основі авторської педагогічної технології, сприяє позитивним стійким змінам у пізнавальному, поведінковому, емоційному, мотиваційному ставленні до професійно-педагогічної підготовки.

Тож, розроблена на основі системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів структурно-функціональна модель професійного розвитку майбутнього вчителя забезпечує оцінку результативності й рефлексію професійного розвитку для визначення причин відхилень за кожним критерієм. Як наслідок, у рядах відхилень була проведена певна корекційна робота залежно від якісних характеристик процесу розвитку, що відбувається в особистості майбутнього вчителя.

Умови проведення педагогічного експерименту дали можливість порівнювати результати використання діагностичного комплексу завдань на основі методів математичної статистики та критерію χ^2 (хі-квадрат).

В результаті проведення формуючого експерименту було підтверджено, що застосування у навчальному процесі педагогічних ВНЗ інноваційних можливостей розробленої моделі інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки створює позитивний вплив на професійний розвиток студентів.

Отже, ми можемо констатувати, що спостерігається статистично достовірний результат позитивного впливу на процес професійного розвитку розробленої моделі та реалізованої на основі авторської педагогічної технології. Об'єктивність і достовірність отриманих результатів була доведена за допомогою методів математичної статистики, що підтверджує правильність розробленої моделі професійного розвитку майбутніх учителів в умовах інформаційно-освітнього середовища бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Джерела:

1. Воловик П.М. Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці / П.М. Воловик. – К.: Вид-во „Радянська школа”, 1969. – 224 с.
2. Гончаренко С.У. Методологічні характеристики педагогічного дослідження / С.У. Гончаренко. – К.: Радянська школа, 1995. – 45 с.
3. Грабарь М. И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях: Непараметрические методы / М. Грабарь, К. Краснянская. – М.: Просвещение, 1977. – 106 с.
4. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. Загвязинский, Р. Атаханов. – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.
5. Краевский В. В. Методология педагогического исследования / Краевский В. В. – Самара: Изд-во Сам ГПИ, 1994. – 165 с.
6. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / Кыверялг А. А. – Таллин: "Валгус", 1980. – 334 с.
7. Макарова Г.Г. Критерії, показники та рівні професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ / Г.Г. Макарова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. – Вип. 113. – С. 178-183.
8. Новиков Д.А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи) / Д.А. Новиков– М.: МЗ-Пресс, 2004. – 66 с.
9. Терещук Г.В. Основи педагогічних досліджень [Текст] / Г.В. Терещук, В.К. Сидоренко. – Ольштин : WSiE NWP, 2010. – 328 с.